

TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK ALANINDA YAYINLANAN BARIŞ EĞİTİMİYLE İLGİLİ MAKALELERİN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

İbrahim BAYAM¹, Önder BALTACI²

Öz

Bu araştırmanın temel amacı Türkiye'de barış eğitimiyle ilgili yayınlanan makaleleri incelemektir. Bu bağlamda alanyazın taraması, 1 Ocak 2024-15 Şubat 2024 tarihleri arasında konu ile ilgili veri tabanlarında yayınlanan araştırma makalelerini içerecek şekilde Türkçe ve İngilizce olarak yapılmıştır. Çalışmaya 8 araştırma dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen barış eğitimi ile ilgili makalelerin; yayınlandığı yıl olarak daha çok 2015 yılında yazıldığı ve yazar sayısı olarak daha çok üç yazarlı çalışmaların gerçekleştirildiği görülmüştür. Yöntem bakımından yarı deneysel desenli çalışmaların ön plana çıktığı ve örneklem grubu açısından ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde çalışmaların daha fazla yapıldığı tespit edilmiştir. 7 çalışmanın nicel, 1 çalışmanın ise nitel araştırma olduğu, 7 çalışmada toplam 10 bağımlı değişkenin bulunduğu ve çalışmalarda en çok araştırılan bağımlı değişkenin saldırganlık düzeyi olduğu görülmektedir. En çok 1-50 arasında bireyin çalışmaların örneklem grubunu oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Barış eğitiminin etkililiği açısından ele alındığında ise araştırmaya dahil edilen çalışmaların 7'sinde barış eğitiminin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları alanyazın doğrultusunda tartışılmış ve daha sonraki çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Barış, Barış Eğitimi, Sistemantik Derleme

Investigation of Articles Related to Peace Education Published in the Field of Psychological Counseling and Guidance in Türkiye: Systematic Review Study

Abstract

The main purpose of this research is to examine articles published on peace education in Turkey. In this context, the literature review was conducted in Turkish and English, including research articles published in databases on the subject between January 1, 2024 and February 15, 2024. 8 studies were included in the study. Articles on peace education examined within the scope of the research; It was observed that it was mostly written in 2015 as the year of publication and that the number of authors was mostly three-authored. It has been determined that studies with a quasi-experimental design come to the fore in terms of method, and in terms of sample group, studies are mostly conducted on secondary school and high school students. It is seen that 7 studies are quantitative and 1 study is qualitative, there are a total of 10 dependent variables in 7 studies, and the most researched dependent variable in the studies is the level of aggression. It was concluded that a maximum of 1-50 individuals constituted the sample group of the studies. When considered in terms of the effectiveness of peace education, it was

¹ **Sorumlu Yazar:** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, ibrahimbym.pdr38@gmail.com, ORCID: 0009-0000-0679-8840

² Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, obaltaci@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9974-8507

concluded that peace education was effective in 7 of the studies included in the research. The findings of the research were discussed in line with the literature and suggestions were made for further studies.

Keywords: Peace, Peace Education, Systematic Review

Giriş

Barış kavramı insanlık tarihinin en başlarında, bir savaş ve kaosun gerçekleşmediği zaman kesiti gibi kısıtlı bir anlamı karşılamıştır. Ancak bu anlam, savaşın olmadığı takdirde bireylerin bu durumdan memnun olması gerektiğine ilişkin bir içeriğe sahip olduğu için ilkel ve negatif bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeşilçayır, 2018). Bireyler ile toplumlar arasında kurulan bağlarda oldukça önemli bir yeri olan barış; güven, adalet, mutluluk ve güven gibi kavramları da kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir (Arslan, 2016). Barış eğitimi, toplumun dinamiklerinden bağımsız düşünülemez. Bundan dolayı barış eğitimi, yalnızca değer ve davranışlara dair genel anlamdaki boyutuyla değil; toplum içindeki spesifik durumlarıyla da ele alınması gerekir (Diktaş ve Üztemur, 2016).

TDK'ye göre barış sözcüğü, “savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum” ve “uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” ifadelerini karşılamaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023). Barış kavramını esasında savaşın zıtlığı üzerinden tanımlamış olan TDK; barışı, savaşın neticesinde meydana gelen bir durum ve süreç şeklinde ifade etmiştir (Bozkurt, 2019). Barış kavramının tarihsel dönemlerde yaşanan gelişmelerle bu anlamının çok ötesine geçtiği söylenebilir. Yurtta ve Dünyada barış ilkesi; gerek devletin bünyesinde birlik ve bütünlüğü oluşturmayı gerekse de dış politikada saygın ve güven veren bir devlet olmayı hedefleyen bir politikadır (Talas, 2004). Atatürk'ün bu politikası barışa verdiği önemi ortaya koymaktadır. Aslında barış kavramının güncel olmadığı, son zamanlarda bu kavramın tarihsel boyutuyla birlikte akıllarda ne şekilde yer bulduğu birçok birey için önem teşkil etmektedir (Bayad, Sakin ve Cesur, 2020). Türk düşünürlerinin de barışa dair büyük katkıları olmuştur. Barış kavramını insan felsefesi bakış açısıyla ele alarak insanın saygıdeğer bir varlık olduğunu belirten Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi düşünürler barışın hayata anlam kattığını ifade etmişlerdir (Eroğlu, 1985).

Batı alanyazınında barış ve barış eğitimi üzerine yazılanları irdelemekte yarar olacaktır. D.W. Johnson ve R.T. Johnson (2006) barış eğitimini, uzlaşmaya dayalı bir barışın inşa edilmesi ve bu barışın devam ettirilmesi için bir anahtar olarak tanımlamaktadır. Son iki yüzyılda dünyaya çok zarar veren savaşlar sonucunda insanlığın birliğine, iki yönlü ilişkisine dair dünyayı saran kavram ve bakış açılarının meydana gelmesi son zamanlarda barış eğitimi kavramını ön plana çıkarmakta ve çağdaş toplumların çok önemli bir boyutu olarak kabul edilmektedir (Danesh, 2006). Günümüz dünyasında UNESCO, barış eğitimi kavramının yalnız tarih programlarına değil bunun yanı sıra diğer eğitim programlarına dâhil edilmesi gerektiği bakış açısını savunmaktadır (Safran ve Aktaş, 2012). Uluslararası barışın teşvik edilmesi en baştan beri UNESCO'nun esas hedeflerinden biri olmuştur (Altun ve Ata, 2013).

Uluslararası barışı egemen kılma fikriyle hareket eden UNESCO'nun vatandaşlık eğitimi kapsamında ele aldığı barış eğitimine dair yayınlar yapmış olması bu kurumun barış eğitimine ne kadar önem verdiğini yansıtmaktadır (Tarhan ve Altun, 2015). UNICEF, barış eğitimini ele alırken çocuklar, gençler ve yetişkinler üzerinde birçok seviyede anlaşmazlık ve şiddete dair önleyici çalışmalara önem vermiştir (Gürdoğan-Bayır, Balbağ ve Çengelci-Köse, 2017).

Barış eğitimi üç temel boyuta sahiptir: Birinci boyut farkındalıktır (bilişsel boyut). Bu boyutta, barış, adalet ve adaletsizliğin sebepleri gibi konular irdelenir. İkinci boyut, ilgidir (duyuşsal boyut). Bilişsel bakımdan yer alan konuların birey tarafından hissedilmesidir. Adaletsizliğe ve zulme maruz kalmış bireylerle birlikte onların yaşam stilleri deneyimlenmeye çalışılır. Üçüncü boyut ise eylem boyutudur (davranışsal boyut). Barış ve adalet gibi hususların yaşama aktarılmasına gayret edilir (Köylü, 2006).

Barış eğitimi, esasında bireyi dönüştürmeyi hedefleyen yanı olmasıyla birlikte aynı zamanda bu eğitim bireylerin birey veya topluluk gruplarıyla şiddetli çatışmasına sebep olabilecek düşünme, hareket etme ve davranış biçimini olumluya dönüştürecek bilgi, beceri, davranış ve değerler geliştirilmesini de içermektedir (Harris, 2004). Eğitimciler bilgi ve yaşantıları yoluyla, öğrencilerin barışa teşvik edici bilgi, beceri, tutum ve davranışlar edinmelerini sağlayabilmektedirler (Bajaj, 2015). Barış eğitimi felsefi muhtevası olmasının yanında aynı zamanda problemlerin üstesinden gelme, birlikte hareket etme, uzlaşmazlıkların çözülmesi, dinleme ve yansıtma gibi becerileri de içinde barındıran bir süreç olarak kabul edilmektedir (Harris ve Morrison, 2012).

Sadri-Damirchi ve Bilge'ye (2014) göre modern yaşamda barış gibi temel kavramlar, genel anlamda yaşamın ihtiyaç duyulan bir parçası olarak bireyin gelişimiyle birlikte ileriye dönük yaşantısında kilit bir role sahiptir. Günümüzde barış eğitimini hem ders etkinlikleriyle hem de ders dışı etkinlikler çerçevesinde ele alma ve uygulama imkanı söz konusudur. Ancak böyle bir durum, barış eğitiminin okullarda başlı başına bir müfredat bağlamında ele alınması anlamı taşımamalıdır (Kılcan, 2016). Türkiye'de özellikle barışın bir kültür olarak benimsenmesinde, bebeğin iki yaşına kadar geçen zaman diliminde ebeveynlere uygulanacak barış eğitimi programları oldukça önem taşımaktadır. Barış eğitimleri iki-altı yaş arasındaki çocuklara okul öncesi öğretmenleri tarafından verilmelidir (Kamaraj ve Aktan-Kerem, 2006).

Barış eğitimi almış bireylerden, anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasına yönelik davranışlar geliştirmeleri, barışı inşa etmeye ve sürdürmeye yönelik tutuma sahip olmaları beklenmektedir. Sadri-Damirchi ve Bilge (2014) yapmış oldukları çalışmada deney ve kontrol grupları arasında iletişim becerileri ve çatışma çözme bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra barış eğitimi programının öğrencilerde çatışma çözme ve iletişim becerileri üzerine olumlu yansımalarının daimi olmaktadır.

Son yıllarda eğitim ve politika yetkililerince barış eğitimine dair bilgilendirmeler yaygınlaşmakta ve bu konudaki yayınların sayısında artış görülmektedir (Synott, 2005). Barış eğitimi almış bireylerin olumlu tutumlara sahip olabileceklerine dair alanyazındaki

beklentiler ve bulgular irdelenmiş olup bu çalışmaların bulguları barış eğitimi üzerine sistematik bir derleme çalışma yapılması gereğini ortaya koymaktadır (Apaydın ve Aksu, 2012).

Alanyazın taraması yapıldığında, barış eğitimiyle ilgili çalışmaları herhangi bir değişken açısından sistematik olarak inceleyen bir derleme çalışması olmadığı görülmektedir. Türkiye’de son yıllarda barış eğitimine olan ilgi artmaktadır. Alanı Psikolojik Danışma ve Rehberlik olan yazarların barış eğitimine olan bakış açılarının incelenmesinin barış eğitiminin psikolojik doğasını anlamlandırma noktasında önemli veriler sunabilir. Dolayısıyla tüm bunlar dikkate alınarak barış eğitimiyle ilgili Türkiye’de yayınlanmış çalışmaların gözden geçirilmesinin alanyazına katkılar sağlayacağı düşünülebilir.

Bu çalışmada barış eğitimiyle ilgili yayınlanmış makalelerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ulusal düzeyde barış eğitimi üzerine yapılan çalışmaların halihazırdaki durumunu ortaya koymak ve gelecekte yapılabilecek çalışmalara ilişkin fikirler vermek hedeflenmektedir. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin yayınlandığı yıla göre dağılımı nasıldır?
2. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin yazar sayısına göre dağılımı nasıldır?
3. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin yöntemine göre dağılımı nasıldır?
4. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin bağımlı değişkenlere göre dağılımı nasıldır?
5. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin katılımcı sayısına göre dağılımı nasıldır?
6. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin örneklem grubuna göre dağılımı nasıldır?
7. Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yayınlanmış barış eğitimi ile ilgili makalelerin barış eğitiminin etkililiğine göre dağılımı nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, Türkiye’de barış eğitimi ile ilgili yayınlanan makaleleri incelemek amacıyla oluşturulan sistematik derleme çalışması olup doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitelikli bir sistematik derleme, üzerinde durulan araştırma sorusu için mevcut durumdaki tüm kanıtların bir arada yer alacağı kıymetli bir kaynaktır (Çınar, 2021).

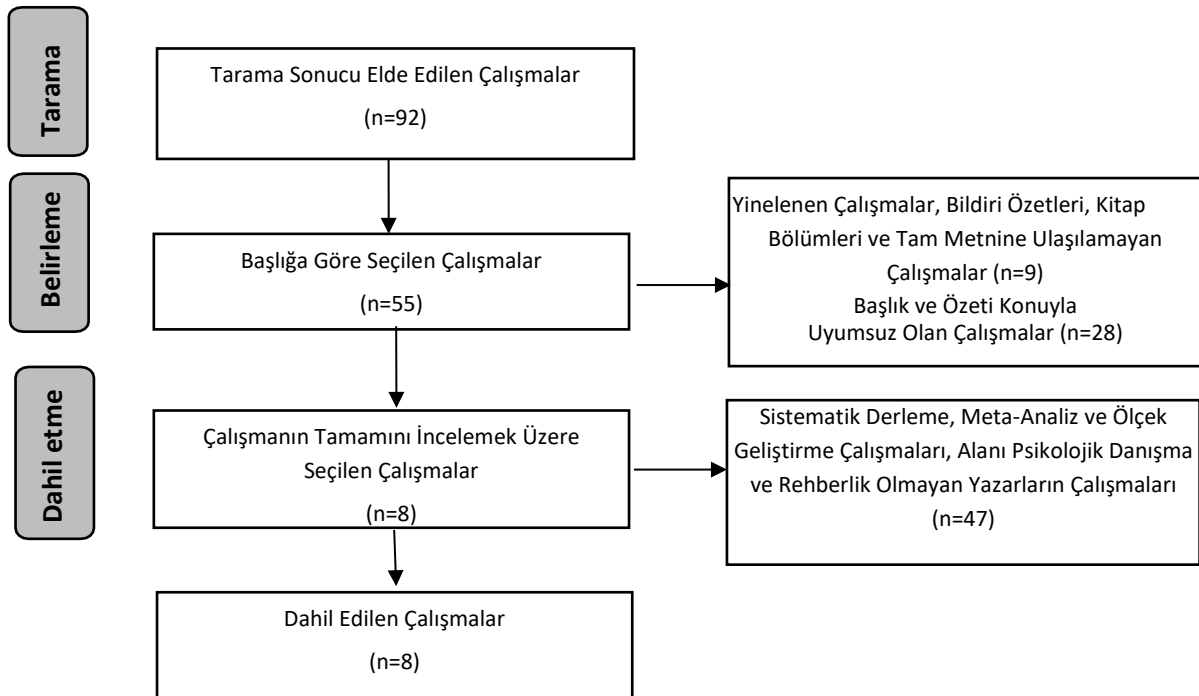
Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada, DergiPark ve Google Akademik veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında incelenecek araştırmaların belirlenmesi için yapılandırılmış bir alanyazın taraması yapılmıştır. Alanyazın taraması 1 Ocak 2024- 15 Şubat 2024 tarihleri arasında DergiPark ve Google Akademik veri tabanlarında yayınlanan araştırma makalelerini içerecek şekilde Türkçe ve İngilizce olarak yapılmıştır. Türkiye’de barış eğitimi ile ilgili araştırmaları belirleyebilmek için Türkçe alanyazın “barış eğitimi”, “barış” ; İngilizce alanyazında ise “peace education”, “peace” anahtar kelimeleri ile taramalar yapılmıştır. Bu doğrultuda; araştırmaya dâhil edilme kriterlerine uyan ulusal düzeyde makaleler taranmış olup 8 yayın çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmaları Dahil Etme ve Çıkarma Kriterleri

Bu alanyazın taraması barış eğitimi kavramını temel alarak yapılmıştır. Alanyazın taramasına, aşağıdaki dahil etme kriterlerini karşılayan bütün çalışmalar dâhil edilmiştir: (a) barış eğitimi ile ilgili ulusal düzeyde Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan makaleler, (b) alan Psikolojik Danışma ve Rehberlik olan yazarların çalışmaları.

Çıkarma kriterleri ise şunlardır: (a) Yinelenen çalışmalar, bildiri özetleri, kitap bölümleri ve tam metnine ulaşamayan çalışmalar, (b) başlık ve özeti konuyla uyumsuz olan çalışmalar, (c) sistematik derleme, meta-analiz ve ölçek geliştirme çalışmaları, alan Psikolojik Danışma ve Rehberlik olmayan yazarların çalışmaları. Sistematik alanyazın taramasına ilişkin PRISMA akış şeması (Page vd., 2021) Şekil 1’de gösterilmiştir. Alanyazın taraması yapılarak toplamda 92 araştırmaya ulaşılmış ve bunlar arasından dâhil edilme kriterleri doğrultusunda 8 çalışma araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yazar-yıl ve başlıklarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. PRISMA akış şeması

Tablo 1. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar

1	Yazar ve Yıl	Başlık
1-	Sağkal, Türnüklü ve Totan, 2012	Kişilerarası Barış İçin Empati: Barış Eğitiminin Empati Becerilerine Etkileri <i>Empathy for Interpersonal Peace: Effects of Peace Education on Empathy Skills.</i>
2-	Sadri-Damirchi ve Bilge, 2014	Barış Eğitimi Programının Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve İletişim Becerilerine Etkisi <i>The Effect of Peace Education Program on The Seven -Grade Student's Conflict Resolution and Communication Skills</i>
3-	Sarı ve Kermen, 2015	Ergenlerde Barışa Yönelik Tutumların Yordayıcısı Olarak Öznel İyi Oluş <i>Subjective Well-Being As A Predictor of Peace Attitudes in Adolescents</i>
4-	Topçu-Kabasakal, Sağkal ve Türnüklü, 2015	Barış Eğitimi Programının Öğrencilerin Şiddet Eğilimleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Üzerindeki Etkileri <i>Effects of Peace Education Program on the Violence Tendencies and Social Problem Solving Skills of Students</i>
5-	Sağkal, Türnüklü ve Topçu-Kabasakal, 2016	Öğrenci-Öğrenci Anlaşmazlıklarının Çözümünde Barışyapıcılık Yöntemi: Öğretmen Perspektifleri <i>Peacemaking Method In Resolving Student-To-Student Conflicts: Teachers' Perspectives</i>
6-	Sağkal, Türnüklü ve Totan, 2016	Barış Eğitiminin Saldırganlık Üzerindeki Etkileri: Karma Yöntem Bir Çalışma <i>Peace Education's Effects on Aggression: A Mixed Method Study</i>
7-	Sağkal ve Türnüklü, 2017	Barış Eğitimi Programının Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş ve Umut Düzeyleri Üzerindeki Etkileri <i>The Effects of Peace Education Program on High School Students' Subjective Well-Being and Levels of Hope</i>
8-	Tatlılıoğlu, 2019	Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Barışa İlişkin Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Çalışma: Bingöl Üniversitesi Örneği <i>A Study About the Determination of University Students' Perception on Social Peace: The Sample of Bingöl University</i>

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Tablo 2'de belirtilen başlıklarla birlikte araştırmaların künyeleri verilmiş olup bu çalışmalar yıllara göre sıralanmıştır. Dahil edilme kriterlerini taşıyan 8 çalışma incelenerek bulgular elde edilmiştir.

Tablo 2. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların künyesi

Makalenin Konusu Yazar & Yıl	Yöntem	Bağımlı Değişken	Katılımcı Sayısı	Örneklem Grubu	Bulgular
Kişilerarası Barış İçin Empati: Barış Eğitiminin Empati Becerilerine Etkileri Sağkal, Türnüklü ve Totan (2012)	Ön test ve son test kontrol gruplu yarı deneysel desen	Saldırgan lık düzeyi	N=281	Ortaokul öğrencisi	Uygulanan barış eğitimi programının ilköğretim altıncı sınıfta öğrenim gören öğrencilerin empati düzeylerinin yükselmesinde etkili olduğu görülmüştür. Cinsiyetler açısından irdelendiğinde benzer olarak, kız ve erkek öğrencilerin empati düzeylerinde deney grubu açısından anlamlı sonuçlar ortaya konmuştur.
Barış Eğitimi Programının Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve İletişim Becerilerine Etkisi Sadri-Damirchi ve Bilge (2014)	Ön test ve son test kontrol gruplu yarı deneysel desen	Çatışma çözme becerileri İletişim becerileri	N=70	Ortaokul öğrencisi	Barış eğitiminin, ilköğretim yedinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık davranışlarının azalması ve problem çözme beceri düzeylerinin yükselmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Barış eğitimi programına alındıktan sonra deney ve kontrol grupları arasında iletişim becerileri düzeyleri bakımından istatistiksel bakımdan anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir.
Ergenlerde Barışa Yönelik Tutumların Yordayıcısı Olarak Öznel İyi Oluş Sarı ve Kermen (2015)	İlişkisel tarama modeli	Barışa yönelik tutumlar	N=240	Lise öğrencisi	Ergenlerin aile ilişkilerinden elde ettikleri deneyimler ile olumlu duygularının barışa dair tutumlarının neredeyse yarısını açıklaması çalışmada öne çıkan bir bulgudur.
Barış Eğitimi Programının Öğrencilerin Şiddet Eğilimleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Üzerindeki Etkileri Topçu-Kabasakal, Sağkal ve Türnüklü (2015)	Ön test ve son test izleme kontrol gruplu yarı deneysel desen	Şiddet eğilimi Sosyal sorun çözme becerileri	N=142	Lise öğrencisi	Gruplar arasında yapılan ikili karşılaştırmalar, deney grubundaki bireylerin, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan bireylere göre, şiddet eğilimlerinde anlamlı düzeyde azalma olduğu; sosyal sorun çözme becerilerinde anlamlı düzeyde artışın olduğu görülmüştür.

Öğrenci-Öğrenci Anlaşmazlıklarının Çözümünde Barışyapıcılık Yöntemi: Öğretmen Perspektifleri Sağkal, Türnüklü ve Topçu-Kabasakal (2016)	Nitel yöntem Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği	-	N=11	Öğretmen	Öğretmen algılarının, okuldaki müfredattan bağımsız bir şekilde uygulanan barışyapıcılık programının sınıf içindeki akran ilişkilerini olumlu yönde geliştirme noktasında, sınıf içindeki öğrenci anlaşmazlıklarının yapıcı-barışçıl bir biçimde çözümlenmesi üzerinde ve barışyapıcı öğrencilerin davranışları, akran ilişkileri ve sorun çözme becerilerinin gelişmesinde faydalı olduğunu desteklemektedir. Öğretmenler bu çalışmanın barışyapıcı öğrencilerin ders başarısı üzerinde ise dikkate değer bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir.
Barış Eğitiminin Saldırganlık Üzerindeki Etkileri: Karma Yöntem Bir Çalışma Sağkal, Türnüklü ve Totan (2016)	Karma yöntem deseni	Saldırganlık düzeyi	N=20	Ortaokul öğrencisi	Gruplar karşılaştırıldığında deneysel müdahaleye bağlı saldırganlık düzeylerinde deney grubu lehine anlamlı düşüşler gözlenmiştir. Cinsiyet grupları karşılaştırıldığında deney grubunda hem kızların hem de erkeklerin saldırganlık düzeylerinde anlamlı düşüşler görülmüştür.
Barış Eğitimi Programının Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş ve Umut Düzeyleri Üzerindeki Etkileri Sağkal ve Türnüklü (2017)	Ön test ve son test izleme kontrol gruplu yarı deneysel desen	Öznel iyi oluş Umut düzeyi	N=42	Lise öğrencisi	Araştırma sonuçları, deney grubunda yer alan onuncu sınıf öğrencilerinin barış eğitimi programına katılmasıyla, düzeltilmiş öznel iyi oluş ve umut son-test ve izleme testlerinin öznel iyi oluş ve umut ön-test ortalama puanlarına göre ortalama puanlarının bileşkesinin kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, dolayısıyla, araştırmanın barış eğitiminin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Barışa İlişkin Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Bir Çalışma: Bingöl Üniversitesi Örneği Tatlıhoğlu (2019)	İlişkisel tarama modeli	Barışa ilişkin algılar	N=285	Üniversite öğrencisi (Lisans)	Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı, Türkiye’de toplumsal barışa ilişkin inancını yitirmediklerini, barışı desteklediklerini ve toplumsal barışa dair en önemli engel olarak “ayrımcılık” olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de herkesin eşit haklara sahip olduğuna inanmadıkları, toplumsal barış noktasında dış güçlerin önemli bir tehdit oluşturduğunu ve toplumsal barışın gerçekleşmesinde ‘adalet’ ve ‘eşitlik’ ilkesinin dikkate değer olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 2’de belirtilen ifadeler dikkatli bir şekilde incelendikten sonra dahil edilme kriterlerini taşıyan 8 makaleye ilişkin elde edilen veriler bir araya getirilerek araştırma kriterleri ile ilgili frekans ve yüzdeler Tablo 3’te belirtilmiştir. Tablo 3’te yer alan veriler doğrultusunda araştırmanın bulguları sunulmuştur.

Tablo 3. Araştırmanın alt problemleri

(a) Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

<i>Yıllar</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
2012	1	12,50
2014	1	12,50
2015	2	25,00
2016	2	25,00
2017	1	12,50
2019	1	12,5
Toplam	8	100

(b) Araştırmaların Yazar Sayısına Göre Dağılımı

<i>Yazar Sayısı</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Bir yazarlı	1	12,50
İki yazarlı	3	37,50
Üç yazarlı	4	50,00
Toplam	8	100

(c) Araştırmaların Yöntemine Göre Dağılımı

<i>Yöntem</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Yarı deneysel	4	50,00
İlişkisel tarama modeli	2	25,00
Karma desen	1	12,50
Nitel araştırma	1	12,50
Toplam	8	100

(d) Araştırmaların Bağımlı Değişkenlerine Göre Dağılımı

<i>Bağımlı Değişken</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Barışa İlişkin Tutum	1	10,00
Barışa İlişkin Algı	1	10,00
Saldırganlık Düzeyi	2	20,00
Şiddet Eğilimi	1	10,00
Öznel İyi Oluş	1	10,00
Umut Düzeyi	1	10,00
Sosyal Sorun Çözme Becerileri	1	10,00
Çatışma Çözme Becerileri	1	10,00

İletişim Becerileri	1	10,00
Toplam	10	100

(e) Araştırmaların Katılımcı Sayısına Göre Dağılımı

Katılımcı Sayısı	<i>f</i>	%
1-50	3	37,50
51-100	1	12,50
101-150	1	12,50
151-200	0	0
201-250	1	12,50
251-300	2	25,00
Toplam	8	100

(f) Araştırmaların Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem Grubu	<i>f</i>	%
Ortaokul Öğrencisi	3	37,50
Lise Öğrencisi	3	37,50
Üniversite Öğrencisi	1	12,50
Öğretmen	1	12,50
Toplam	8	100

(g) Araştırmalarda Barış Eğitiminin Etkililiğine Göre Dağılımı

Makaleler	<i>f</i>	%
Barış Eğitiminin Etkili Olduğu Sonucuna Ulaşılan Makale Sayısı	7	75
Barış Eğitiminin Etkili Olduğu Sonucuna Ulaşılmayan Makale Sayısı	1	25
Toplam	8	100

İncelenen Makalelerdeki Yıl, Yazar, Yöntem, Bağımlı Değişken, Katılımcı Sayısı, Örneklem Grubu ve Barış Eğitiminin Etkililiği Kriterlerine Ait Bulgular.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde ilk çalışmanın 2012 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra en çok çalışmanın 2015 ve 2016 ($f=2$) yılında yayınlandığı görülmektedir. Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında son beş sene içerisinde çalışma yayınlanmadığı belirtilebilir. Çalışmaların yazar sayısına göre dağılımı incelendiğinde en az bir yazarlı çalışmanın ($f=1$) ve en çok üç yazarlı ($f=4$) çalışmanın yürütüldüğü görülmektedir. Yönteme göre dağılım incelendiğinde yarı deneysel, ilişkisel tarama modeli ve karma desenli çalışmaların olduğu ve en çok ($f=4$) yarı deneysel çalışmalara ait olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkenlere göre dağılım incelendiğinde 7 çalışmanın nicel, 1 çalışmanın ise nitel araştırma olduğu, 7 çalışmada toplam 10 bağımlı değişkenin bulunduğu ve çalışmalarda en çok araştırılan bağımlı değişkenin saldırganlık düzeyi ($f=2$) olduğu görülmektedir. Katılımcı sayısına göre dağılım incelendiğinde katılımcı sayısının en fazla olduğu aralık 1-50'dir ($f=3$).

Örneklem grubuna göre dağılım incelendiğinde örneklem gruplarının ortaokul, lise, üniversite öğrencileri ve öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir. Daha çok ortaokul ve lise öğrencilerinin ($f = 3$) örneklem grubu olarak seçildiği görülmektedir. Son olarak barış eğitiminin etkililiğine göre dağılım incelendiğinde ise araştırmaya dahil edilen çalışmaların 7'inde (% 75) barış eğitiminin etkili sonuçlar verdiği görülmektedir. Sarı ve Kermen'in (2015) barış eğitiminin etkili olduğu sonucuna doğrudan ulaşılmayan çalışmasında barışa yönelik tutum bağımlı değişkendir. Bu çalışmada barışa yönelik tutumların öznel iyi oluş ile ilişkisi incelenmiştir. Doğrudan barış eğitiminin etkili olduğuna dair bir sonuca ulaşılamamaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada Türkiye'de yayınlanan Barış eğitimiyle ilgili makaleler çeşitli yönlerden incelenmiştir. Araştırma kriterlerine uygun 8 makale çalışmaya dâhil edilmiştir. Dahil edilen bu çalışmalar doğrultusunda çağımızda eğitime verilen önem de göz önünde bulundurularak Türkiye'de uygulanabilecek barış eğitimine dair bazı önerilerde bulunulmuştur.

İnsanların, sosyal bakımdan yaşadıkları sıkıntılardan, şiddetten ve birbirlerine karşı pek çok yerde saygısızca tutumlarından etkilendiği gözlenmektedir. Barış eğitimi aracılığıyla bireyler arasında yaşanan anlaşmazlık ya da farklılıklar, birlikte hareket etme ve uzlaşmaya dönüşebilmektedir (Kılcan, Çepni ve Palaz, 2020). Barışa inanan ve aynı zamanda barışı ileriki kuşaklara aktarabilecek bireylerin eğitilmesi barışın gerçekleşmesini sağlayabilecektir (Karababa, 2017). Ancak günümüz dünyasında barış, uluslararası politikada ve günlük hayatta en çok gereksinim duyulan hususlardan biri olmasına karşın yeterli düzeyde üzerinde durulmamaktadır (Tatlıoğlu, 2019).

Eğitime olan ilgi ve hassasiyet günümüzde daha da artış göstermektedir. Bunun yanı sıra bilgi toplumu olmanın en önemli koşullarından biri eğitimli insan sayısının artması durumudur. Karşılaşılan güçlüklerle yönelik problem çözme yolları arayan, hedeflerine ulaşmakta özgeci (diğerkâm) olan, adalete önem veren, sosyal ve kültürel anlamda esnek ve bütüncü olabilen bireyler ancak eğitimin gerekliliğine inanmış toplumlarda yetişebilmektedir (Aktepe, 2005). Çağdaş dünyada, sosyal, siyasal ve ekonomik bağlamdaki ilerlemeler toplumdaki bireylerin istenmedik yöndeki davranışlarını değiştirmekte başarılı olamamaktadır. Bu sebeple toplumda, hoşgörü, adalet, demokrasi ve işbirliğine odaklanan barış kültürünün benimsenmesi gerekliliği açık bir şekilde görülmektedir (Demir-Başaran, 2011). Barış eğitimine önem verilerek birçok değeri bireyin özümsemesi ve bireyler arasında olumlu yönde etkileşime katkı sağlanabilir. Dolayısıyla bireylerin istek ve ihtiyaçları göz ardı edilmeden barış eğitimi programlarının hazırlanıp uygulanması daha işlevsel sonuçlar verebilir.

Barış, bireylerin karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelmelerini, insan haklarına dikkat etmelerini, adaletsizce tutum ve önyargıdan kaçınmaları amacıyla çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı barış, barışa önem veren ve barışın oluşması için çaba harcayan bireylere gereksinim duymaktadır (Çapar, 2019). Çocukların barış eğitimini benimseyerek büyümeleri çok önemlidir. Son yıllarda giderek artan şiddet türleri ve

olayları dolayısıyla barış eğitime daha çok ihtiyaç duyulacaktır. Bütün çocuklar, güven içerisinde, barış ve huzurla dolu aile ve ülkede yaşamayı hak ederler (A. Akto ve S. Akto, 2020). Çocukların eğitimdeki yeri göz ardı edilemeyeceğine göre onların birbirleriyle barış ortamında kurdukları iletişim yollarının birey ile topluma olan olumlu yönde getirilerinin olduğu belirtilebilir.

Barış eğitimi suçluların ceza almalarından çok, bireylerin hak ihlalleri, iletişim problemleri, şiddeti önleyebilecek bilgi ile becerileri bireylere kazandırmayı hedeflemektedir; fakat günümüzde iletişim problemleri, şiddet durumlarının artış göstermesi barış eğitiminin etkili bir şekilde verilemediğinin göstergesidir. Eğitim, politika, toplum alanlarında işbirliği çerçevesinde oluşacak çalışmalar ve irade ile bu bilincin oluşması sağlanabilir (Yeşilçayır, 2018).

Sadri-Damirchi ve Bilge (2014) barışı günlük yaşamda uygulayabilmek maksadıyla yapmış oldukları çalışma sonucunda barış eğitiminin okullardaki diğer programlarla sentezlenmesinin temel bir gereksinim olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Okul bazlı birincil önleme programı doğrultusunda gerçekleştirilen barış eğitimi programlarından yalnızca olumsuzlukların olumluya dönüştürülmesinde değil aynı zamanda öğrencilerin olumlu yönlerinin, kabiliyetlerinin ve sosyal anlamdaki potansiyellerinin geliştirilmesinde de yararlanılabileceği öngörülmektedir (Sağkal ve Türnüklü, 2017).

Araştırma kapsamına alınan çalışmaların bulguları incelendiğinde alanı Psikolojik Danışma ve Rehberlik olan yazarların çalışmalarının 2012 ile 2019 yılları arasında yayınlandığı görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan çalışmaların tümünde barış eğitiminin etkili olması da barış eğitiminin önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların yazar sayısının genelde birden fazla olduğu görülmüştür. Bu durum barış eğitiminin çok yönlü bakış açısıyla ele alınabilecek bir konu olmasından kaynaklanabilir.

Araştırma kapsamında ele alınan nicel çalışmaların biri (karma yöntem) hariç diğerlerinin yarı deneysel ve ilişkisel yöntemle gerçekleştirildiği görülmektedir. Karma yöntemin avantajları göz önüne alındığında bundan sonraki araştırmalarda bu yönteme daha fazla yer verilebilir. Örneklem grubu incelendiğinde daha çok ortaokul ve lise üzerine odaklanıldığı üniversite öğrencileri üzerinde daha az çalışma yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin de çatışma çözme noktasında yaşadıkları problemlerin önemi düşünüldüğünde barış eğitimi hakkında bilinçlenmeleri ve bu konuda çalışmalar yürütülmesinin önemi yadsınamaz. İncelenen çalışmaların 7'sinde (%75) barış eğitiminin etkili olduğu görülmektedir.

Dahil edilen çalışmalarda katılımcı sayısında çeşitlilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bağımlı değişkenler irdelendiğinde hem olumsuzluklara odaklanan hem de pozitif odaklı değişkenlerin yer aldığı görülebilmektedir. İlişkisel çalışmaların yanı sıra deneysel yöntemlerle yürütülen çalışmalar da pozitif psikoloji odaklı uygulamaların, öğrencilerin psikolojik ve akademik gelişimlerine katkı sağladığını göstermiştir (Güngör, 2017).

Dolayısıyla barış eğitimiyle ilgili daha sonraki çalışmalarda bağımlı değişken olarak pozitif değişkenlere daha çok odaklanılabilir.

Barış eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde barış eğitimine dair yazarların uzlaştığı bir tanıma rastlanmamıştır (Aydemir, 2018). Barış eğitimi ile ilgili Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanı dışında da çok sayıda çalışma yapılmasına karşın barış eğitimine dair tanımlamalarda uzlaşının sağlanamamış olduğu görülmektedir. Barış eğitimi üzerinde, alan uzmanları ve yazarların uzlaşma ortamı içerisinde çalışmaları, barış eğitimi ile ilgili daha verimli çalışmaların yürütülmesine imkan sağlayabilir.

Yaşantısal öğrenmenin bir dizi teknik ya da yöntem olmadığı, kişisel ve sosyal yaşantıları yeniden düzenleme süreci olduğu belirtilebilir. Yaşantısal öğrenme sadece yaparak yaşayarak öğrenme anlamına gelmemektedir. Bunun yanı sıra öğrenmeyi somut yaşam durumları ile ilişkilendirip öğrenmeyi gerçek hayatın içerisinde anlamak ve öğrenme yoluyla oluşan bilişsel süreçleri yaşantının yer aldığı bağlamda anlamlandırmaya çalışmaktır (Kolb, 1984). Sınıf ve yaşamın diğer alanlarında geliştirilebilen bağlantıları önemseyerek yaşantısal öğrenmeyle barış eğitimi etkinlikleri okullarda uygulanabilir.

Barış eğitimi programları, öğrencilerin çatışma çözme becerileri geliştirmelerinde yapıcı stratejiler geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (Kaya, 2013). Bireylerde; sevgi, saygı, sorumluluk, inanç, adalet ve bireysel disiplin gibi oldukça önem taşıyan ahlaki ve medeni değerlerin kazandırılmasını amaçlayan değerler eğitiminin uzun dönemli amacı, toplum üzerinde etkisi gitgide artmış olan etik, ahlaki ve akademik hususlarda destek olmaktır. Bunun yanı sıra dünyanın daha güvenli ve yaşanılır olabilmesine katkı sağlamak da değerler eğitiminin uzun dönemli amaçlarındandır (Altan, 2011). Özellikle okul öncesi ve ilköğretimde kazandırılmaya çalışılan değerler eğitimi kapsamında barış kavramı, çocukların içinde buldukları gelişim dönemi gereği soyut kalabilmektedir. Dolayısıyla konunun somutlaştırılıp yaşamdan uygun örneklerle desteklenip çeşitli oyun ve etkinlikler yoluyla barış kavramı akılda daha kalıcı hale gelebilir. Çevrimiçi uygulamaların barış eğitimi destekleyici nitelikte olması ve buna dair uygulamaların geliştirilmesi barış eğitimi amaçlarına ulaşılmasında katkılar sağlayabilir.

Ulusal düzeyde barış eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde alanı Psikolojik Danışma ve Rehberlik olan yazarların çalışma sayısının çok az olduğu görülmektedir. Barış eğitiminin doğası gereği işlevsel bir eğitim programının uygulanabilmesinde bireyin psikolojik gelişimi ihmal edilemez. Dolayısıyla bu alandan uzman ve akademisyenlerin çalışmaları alanyazına katkılar sağlayabilecektir.

Dünyada barışçıl bir zeminin oluşması için üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, güvenlik ve savunma güçlerinin başka bir deyişle toplumu meydana getiren bütün kuruluşların barış eğitiminde dinamik olarak rol alması önem teşkil etmektedir (Apaydın ve Aksu, 2012). Basın yayın organları ile TV programlarının barış eğitimi teşvik edici olması ve bu sayede gerek psikolojik gerekse de sosyolojik açıdan bireylerin farkındalıklarına destek olması barış dilinin toplum genelinde özümsemesi bakımından önem taşımaktadır. Barış

kavramının soyut anlamından öte toplumdaki olumlu yansımalarının özümsemesi amacıyla belediyeler aracılığıyla billboardlardan da yararlanılabilir. Barış eğitimi üzerine uzmanlaşmış bireyler ve ilgili kurumların desteği alınarak koordineli bir şekilde çeşitli barış etkinlikleri düzenlenebilir. Bu konu ile ilgili duyarlılığı artıracak kitapçık ve afişler dağıtılabilir. Barış eğitimi ile ilgili kitap okuma faaliyetleri yürütülebilir. Sanatsal perspektiften de yararlanarak resim sergisi gibi sanatsal faaliyetler gerçekleştirilebilir. Barış eğitimine dair akılcı uygulamalardan da yararlanarak sanal bir platform oluşturulup ülke genelinde etkinlik takibi, kaynak taraması, konu ile ilgili haberler vs. hakkında bilgi sahibi olunması sağlanabilir.

Çocukların okul öncesi eğitim sürecinin daha öncesinde ebeveynlerin donanımlı olabilmeleri hedeflenerek ebeveynlerin eğitim programlarına katılımları çeşitli kurumlarca teşvik edilebilir. Barış eğitimi programlarının Türkiye genelinde yaygınlaşması durumunda bireylerin kendisi ve çevresiyle ilgili iletişim problemlerinin üstesinden gelmelerine destek olunabilir. Bireyin hem kendisi hem de çevresiyle barışık yaşamasının olumlu etkileri göz ardı edilemeyeceğinden farklı disiplinlerin işbirliği doğrultusunda barış eğitimi programlarından bireylerin ve toplumun yararlanması sağlanabilir. Farklılıklara hoşgörü ve barış ile karşılık vermenin yaygınlık kazanabilmesi için özellikle eğitimcilerin duyarlılık göstermesi gerektiği üzerinde de durulmalıdır. Bu sebeple öğretmen adaylarının, barış eğitiminin içeriği ve işlevleri hakkında eğitilmesi bireylerin gelişimlerine katkılar sağlayabilir. Böylece bu eğitimler doğrultusunda barış eğitimi programlarının geliştirilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

- Aktepe, V. (2005). Eğitimde bireyi tanımanın önemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 15-24.
- Akto, A., ve Akto, S. (2020). Erken çocukluk ve değerler eğitimi. *Journal of International Social Research*, 13(74), 326-340. <https://doi.org/10.17719/jisr.11281>
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zeka kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Altun, A.ve Ata B. (2013). Unesco'nun tarih eğitimi yayınlarına yönelik bir değerlendirme (1947-2012). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 107-136. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.612>
- Apaydın, Ç. ve Aksu, M. (2012). Opinions of teachers concerning peace education. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 13(3), 131-148.
- Arslan C. (2016). Ahmet Yesevi felsefesi açısından Dünya'da spor ve barış. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(1), 68-78. <https://doi.org/10.14486/IntJSCS535>
- Aydemir, M. (2018). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının barış eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 52-73.
- Bajaj, M. (2015). 'Pedagogies of resistance' and critical peace education praxis. *Journal of Peace Education*, 12(2), 154-166. <https://doi.org/10.1080/17400201.2014.991914>
- Bayad A., Sakin E. ve Cesur S. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde barışın sosyal temsilleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, (35),13-29. <https://doi.org/10.31828/tpd1300443320200705x000037>
- Bozkurt, G. (2019). "Barış dili" temelinde gazetecilik. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 5(2), 547-557.
- Çapar, D. (2019). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin 'barış' kavramına ilişkin algılarının metaforlar yardımıyla analizi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 79-91.
- Danesh, H. B. (2006). Towards an integrativetheory of peaceeducation. *Journal of PeaceEducation*, 3(1), 55-78. <https://doi.org/10.1080/17400200500532151>
- Demir-Başaran, S. (2011). Türkiye'de barış eğitimine bakış: tanımlar, zorluklar, öneriler: Nitel inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1727-1745.
- Diktaş, A. ve Üztemur, S.S. (2016). Kritik öneme sahip bazı sosyal meselelerle ilgili ilköğretim 8.sınıf öğrencilerinin düşünceleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(8), 79-104.
- Eroğlu, H. (1985). "Yurtta sulh, cihanda sulh". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 435-450.
- Güngör, A. (2017). Eğitimde pozitif psikolojiyi anlamak. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 154-166.
- Gürdoğan-Bayır, Ö., Balbağ N. L. ve Çengelci-Köse, T. (2017). Öğrencilerin ve öğretmenlerin bakış açısıyla barış. *Journal of Turkish Studies*, 12(28), 343-364.
- Harris, I. M. (2004). Peace education theory. *Journal of Peace Education*, 1(1), 5-20. <https://doi.org/10.1080/1740020032000178276>
- Harris, I. M., & Morrison, M. L. (2012). *Peace education* (3rd ed.). McFarland.
- Johnson, D. W., ve Johnson, R. T. (2006). Peace education for consensual peace: The essential role of conflict resolution. *Journal of Peace Education*, 3(2), 147-174. <https://doi.org/10.1080/17400200600874792>
- Kamaraj, I. ve Aktan-Kerem, E. (2006). Erken çocukluk dönemi 'barış' değerine evrensel bir bakış I. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 93-104.

- Karababa, S. (2017). Çocuk edebiyatı yapıtlarının barış eğitiminde farkındalık oluşturması bağlamında incelenmesi. *Journal of Awareness*, 2, 165-186.
- Kaya, B. (2013). *Barış eğitimi programının kültürlerarası yeterlilik ve çatışma çözme stratejilerine etkisi* (Tez Numarası: 345686) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kılcan, B. (2016). Öğrencilerce; küsmek, barışmak ve barış eğitimi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(3), 193-210. <http://dx.doi.org/10.15345/ijoes.2016.03.016>
- Kılcan, B., Çepni O. ve Palaz T. (2020). Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin bireysel barışa yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlerce incelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 377-386.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning*. Prentice Hall.
- Köylü, M. (2006). Sosyal din eğitimi modeli: Abd ve Latin Amerika ülkeleri örneği. *Journal of Values Education*, 4(12), 109-128.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... Moher, D. (2021). The Prisma 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *International Journal of Surgery*, 88, 1-9. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Sadri-Damirchi, E., ve Bilge, F. (2014). Barış eğitimi programının yedinci sınıf öğrencilerinin çatışma çözme ve iletişim becerilerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 39(175), 309-318. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.2983>
- Sağkal, A. S., Türnüklü, A., ve Totan, T. (2012). Empathy for interpersonal peace: Effects of peace education on empathy skills. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(2), 1454-1460.
- Sağkal, A. S., Türnüklü, A., ve Totan, T. (2016). Peace education's effects on aggression: A mixed method study. *Eurasian Journal of Educational Research*, 64, 45-68. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2016.64.3>
- Sağkal, A. S., ve Türnüklü, A. (2017). Barış eğitimi programının lise öğrencilerinin öznel iyi oluş ve umut düzeyleri üzerindeki etkileri. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 7(47), 69-85.
- Sarı, T., ve Kermen, U. (2015). Ergenlerde barışa yönelik tutumların yordayıcısı olarak öznel iyi oluş. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 532-546. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v12i2.3290>
- Synott, J. (2005). Peace education as an educational paradigm: Review of a changing field using an old measure. *Journal of Peace Education*, 2(1), 3-16.
- Talas, M. (2004). Örnek bir dış siyaset modeli olarak Atatürk'ün "yurtta barış dünyada barış" politikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 339-354.
- Tatlıhoğlu, K. (2019). Üniversite öğrencilerinin toplumsal barışa ilişkin algılarının tespit edilmesine yönelik bir çalışma: Bingöl üniversitesi örneği. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 41-60.
- Topçu-Kabasakal, Z., Sağkal, A. S., ve Türnüklü, A. (2016). Barış eğitimi programının öğrencilerin şiddet eğilimleri ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 43-62. <https://doi.org/10.15390/EB.2015.4704>
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Barış*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yeşilçayır, C. (2018). Barış eğitiminin teorik zemininde felsefenin önemi. *Mavi Atlas*, 6, 13-28. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.484833>